Программæ ирон литературон кæсынадæй

2-4 кълæстæн

Æмбарынгæнæн фыстæг

Райдайæн скъолайы (2-4 кълæсты) ахуырадон предмет «Литературон кæсынад» æххæст кæны ахуырадон æмæ хъомыладон хæстæ. Уый нывæфтыд кæны алыварсы дуне, сабиты ахуыр кæны адæймаджы хуызджер миниуджытыл, æвдисы сын царды алыхуызон фæзилæнты хи дарыны æгъдæуттæ, æвзæрын сæм кæны сыгъдæг бæллицтæ, рæсугъд фæндтæ æмæ хъуыдытæ. Кæсыны уроктæ сывæллоны хонынц æрдзы æмæ адæймаджы сусæгдзинæдтæм. Царды чиныг сыфгай фæлдахгæйæ, адæймаджы фæзминаг миниуджытæм амонынц фæндаг, хонынц ахуыры æмæ царды бæрзæндтæм, хъæздыг кæнынц сабийы миддуне, дæттынц ын хъæру æмæ ныфс. Уымæ гæсгæ сын ис стыр ахадындзинад ахуырады æмæ хъомылады.

Литературон кæсынад райдайæн скъолайы у сæйрагдæр предметтæй иу, уымæн æмæ ам сабитæ базонынц кæсын, текстимæ кусын, ныв æмæ фæлгонц уынын, мадæлон æвзаг æмбарын æмæ ахуыр кæнын, аив литературæйæн аргъ кæнын. Уый та ахъаз у иумæйаг рæстæн, удварны æмæ эстетикон хъомыладæн.

Райдайæн скъолайы литературон кæсынады уроктыæнтыстджынæй чи ахуыр кæны, уыдонæн иннæ предметтæ дæр æнцондæр бамбарæн вæййынц.

Ирон литературон кœсынады размœ œвœрд ис ахœм **нысантæ æмæ хæстæ:**

- сывæллæтты кæрæдзиимæ иронау дзурын сахуыр кæнын;
- иумæйаг ахуырадон зонындзинæдтæ бæрзонддæр кæнын;
- ныхасы рæзтыл кусын;
- фылдæр базонын æмæ интеллект уæрæхдæр кæнын;
- мадæлон æвзаджы фæрцы сывæллоны алывæрсыгæй хъомыл кæнын;
- хъазты хуызы кæнæ æндæр методикон фæрæзты фæрцы сывæллæтты эмоционалон уавæр рæзын кæнын;
- зонындзинæдтæ фылдæр кæнынмæ тырнындзинад гуырын кæнын.

Ног стандартты домæнтæ арæзт сты уымæ, цæмæй Уæрæсейы цæрæг алы адæмыхаттæн дæр йе ´взаджы кад сæхи ´хсæн бæрзонддæр ист æрцæуа, цæхгæр фæхуыздæр уа йæ ахуыр кæнын уавæр. Уыцы домæнтæ сæххæст кæнынæн бындур райдайæн скъолайы æвæрд кæй æрцæуы, уымœ гœсгœ бæрæггонд æрцыдисты программæйы:

сæйраг идея - скъоладзауы ахуыры процессы сæйраг архайæг уæвынмæ сразæнгард кæнын.

сæйраг хицæндзинад – скъоладзаутæн комплексон æгъдауæй ирон литературон кæсынады æгъдæуттæ бацамонын.

спецификон хицæндзинæдтæ:

- текстыл бакусын куыд ныхасы иуæгыл;
- ирон литературон уацмысы дзырдты аивдзинад æмæ сæ хицæндзинæдтæ жанртæм гæсгæ æвзарын;
- ирон литературон уацмысы æвзаг æмæ сывæллæтты ныхасыл уыцы иумæ кусын;
- уацмысыл æмæ ирон сывæллæттæн фыст чингуытыл иумæйагæй кусын;
- сывæллæттæн тексты тыххæй зонындзинæдтæ дæттын;
- ирон аивадон-литературон уацмысы мидис æмбарын кæнгæйæ сабиты миддуне хъæздыгдæр кæнынил кусын.

Программæ домы, цæмæй 2 - 4-æм къæлсты скъоладзаутæ зоной:

-тексты сæйрагдæр хъуыды рахицæн кæнын,

-уацмысы мидис хи ныхæстæй радзурын,
-тексты аивадон æууæлтæ иртасын,
- дзырдты нысаниуæг æмбарын.

Кæсыны программæйы сæйраг нысантœ сты:

1.Сабиты чиныг кæсынмæ разæнгард кæнын;
2. Ахуырдзауты сахуыр кæнын хъуыды кæнын;
3. Ирон, уырыссаг æмæ æппæтдунеон литературæйы хуыздæр уацмысты фæрцы сывæллæтты миддуне хъæздыгдæр кæнын.

Кæсыны программæйы сæйраг хæстæ:

1. Чиныг кæнæ хицæн уацмысы мидис æмбарын.
2. Литературон уацмыстæ жанртæм гæсгæ æвзарын зонын.
3. Сывæллæттæн фыст ирон литературæйы зындгонддæр авторты зонын; цы уацмыстæ ахуыр кæнынц, уыдоны авторты зæрдыл дарын.
4. Уацмысы архайджыты мидуавæр æнкъарын.
5. Цардмæ эстетикон æнкъарæнтæ гуырын кæнын.
6. Сывæллæтты дунеæмбарынад уæрæх кæнын.
7. Сывæллæтты ныхас хъæздыг кæнын.
8. Скъоладзауты чиныг кæсынмæ разæнгард кæнын.

Текстыл кусгæйæ 2-4-æм кълæсты ахуырдзауты ныхасы арæхстдзинад рœзынгæнæн мадзæлттæ сты:

1) *кæсыны арæхстдзинад* (дзырдгай каст, хъуыдыйадгай каст, абзацгай каст, раст æмæ æмбаргæ каст, хуыздæр кæсæджы конкурстæ æмæ ерыстæ аразын, тагъд кæсыныл фæлтæрын);

2) *аив кæсын æмæ дзурын*: (хъæрæй æмæ хинымæры каст, раст дикци аразын, хъæлæсонтæ æмæ æмхъæлæсонты раст артикуляцийыл кусын, тагъддзуринæгтæ кæсын, орфоэпийы нормæтæ хынцын, рольтæм гæсгæ кæсын).

2-4-æм кълæсты кæсыны программæ бæрæг кæны практикон хæстæ дæр:

- текст æмбарын æмæ иумæйаг культурон кæсыны арæхстдзинадæй пайда кæнын;
- чиныг кæсыныл æнувыд уæвын;
- алыхуызон информацитимæ кусын;
- ныхас кæныны, фыссыны æмæ коммуникативон культурæйы зонындзинæдтæй пайда кæнын;
- аив литературæйы царды æцæгдзинадмæ цы эстетикон цæстæнгас ис, уымæ гæсгæ хи дарын;
- уацмысы архайджыты удварны хорз миниуджытæ фæзмын.

Ахуырадон предмет «Литературон кæсынад»- ы иумæйаг характеристикæ:

2-4-æм кълæсты скъоладзаутæн кæсыны æрмæгæн æвзæрст æрцыдысты: ирон, уырыссаг æмæ æппæтдунеон адæмон сфæлдыстыды уацмыстæ, ирон, уырыссаг æмæ æппæтдунеон классикты аивадон æмæ зонынадон уацмыстæ. Программæмæ хаст æрцыдысты литературæйы æппæты сæйрагдæр жанрты уацмыстæ: аргъæуттæ, æмдзæвгæтæ, баснятæ, радзырдтæ.

Сывæллæттæ чиныджы тексттимæ кусгæйæ базонынц алыварсы дунейы сусæгдзинæдтæ, зонгæ кæнынц се 'мгæртты цардимæ, ахуыр кæнынц фæллой кæныныл, сæ кæрæдзиимæ хæларæй цæрыныл, сæвзæры сæм Райгуырæн бæстæмæ уарзондзинады æнкъарæнтæ. Ахуыры процессы рæзы сæ социалон-удварнон æмæ эстетикон фæлтæрддзинад.

Ныхасы æмæ кæсыны хуызтæ. Ацы хаймæ хаст æрцыдысты ныхасы æмæ кæсыны архайды æппæт хуызтæ дæр (кæсын, хъусын, дзурын æмæ фыссын) æмæ алыхуызы тексттимæ куыст. Ам сæйрагдæр у скъоладзауты ныхасы культурæйыл куыст, сæ коммуникативон арæхстдзинад сын æххæст кæнын. Сæйрагдæр арæхстдзинад дзы у кæсын.

Кæсыны арæхстдзинад. Скъоладзаутæн 4 азы дæргъы сæ кæсыны арæхстдзинæдтæ ивгæ цæуынц. Фыццаг уал базонынц уæнггай, дзырдгай кæсын. Уый фæстæ дзырдбæстытæ æмæ хъуыдыйæдтæ, чысыл радзырдтæ, æмдзæвгæтæ, аргъæуттæ æмæ а.д. Дарддæр базонынц интонацимæ гæсгæ хъуыдыйæдтæ иртасын, тагъддæр кæсын, хи ныхæстæй дзурын. Уый фæстæ базонынц орфоэпион æмæ интонацион нормæтæ, тексты алы хуызтæй пайда кæнын. Уыцы иумæ фæцæуы дзургæ ныхасыл (хъусын æмæ дзурын) æмæ кæсыныл ахуыр кæныны куыст.

Скъоладзаутæ куыдфæстæмæ базонынц хиныммæры кæсын æмæ æрмæг æмбарын , тагъддæр кæсын æмæ бæлвырд ныхасы хæстæ æххæст кæнын. Афтæмæй фидардæр æмæ бæрзонддæр кæнынц сæ кæсыны арæхстдзинæдтæ.

Программæйы сæрмагонд бынат лæвæрд цæуы аивадон текстимæ куыстæн. Литературон кæсынады урокты скъоладзаутæ базонынц:

1) текст хæйттыл дих кæнын;
2) алы хай дæр анализ кæнын;
3) тексты сæйраг хъуыды хицæн кæнын;
3) текстæн сæргонд хъуыды кæнын;
4) текстмæ кæнæ тексты хаймæ пълан аразын;
5) æндæр кæрон хъуыды кæнын, æмæ а. д.
6) тексты сæргондмæ гæсгæ мидис базонын;
7) текстты хуызтæ (æрфыстон, таурæгъон, тæрхæттæ);

Программæйы лæвæрд æрцыд литературæйы теорийæ хуымæтæг зонындзинæдтæ:
-литературон уацмысы сæйраг темæ æмæ идея (радзырды, æмдзæвгæйы, аргъауы); -
-фольклоры чысыл жанрты хицæндзинæдтæ (уыци-уыциты, æмбисæндты, тагддзуринæгты, ирхæфсæнты æмæ а. д.).

Сывæллæттæ райдайæн къæлæсты базонынц метафорæ, эпитет, абарст, ритм, рифмæ цы сты, уый.

Базонынц аивадон текст анализ кæнын, наукон-зонадон текстимæ йæ барын.

Текст кæсгæйæ æмæ йын анализ кæнгæйæ сывæллæттæ базонгæ вæййынц геройты хорз миниуджытимæ: хи дарыны æгъдæуттæ, сæ характертæ, фæзминаг æууæлтæ, удварны хæзнамæ æмæ а. д.

2-4-æм къæлæсты программæйы домæнтæ раст œххœстгонд куы œрцœуой, уœд сывœллœттœн сœ къухы бафтдзœн ахœм фœстиуджытœ:

Удгоймагон:

1) Райгуырœн бœстœ – Ирыстон œмœ Уœрœсейы историйœ сœрыстыр уæвын. Æппœт адœмы хœттытœн дœр аргъ кœнын œмœ семœ хœларœй цœрын;

2) œнœхъœн дунемœ (йœ œрдзы, адœмы, культурœты алыхуызондзинадимœ) сœм œххœст цœстœнгас уыдзœн;

3) аив литературон уацмыстœ ахуыр кœнгœйœ сабитœм аивадон-эстетикон œнкъарœнтœ œвзœрдзœн;

4) рœздзысты сœ этикон œнкъарœнтœ, уыдзысты цœстуарзон œмœ зœрдœхœлар;

5) œндœр адœмы хатты минœвары хъуыдыйœн, культурœйœн, историйœн аргъ кœнын зондзысты;

6) скъолайы коллективы сœхи хорз дарыныл архайдзысты;

7) æмбардзысты, œхсœнады сын ахуыргœнинаджы роль кœй ис, уый; рœздзœн сœм разœнгарддзинад ахуыры архайынмœ;

8) удварны нормœтœм гœсгœ рœздзæн сœ хœдбарад, бœрнондзинад сœхи раконд хъуыддœгты фœдыл,;

9) рœздзысты œмгœрттœ œмœ хистœртимœ œмгуыстады арæхстдзинæдтæ, сахуыр уыдзысты конфликттœ œмœ быцœутœй сœхи хизын, уацмысты геройты œмœ сœхи конд хъуыддœгтœ бардзысты œмœ сыл хъуыды кœндзысты;

10) сфœлдыстадон куыстмœ сœм мотиваци рœздзœн, материалон œмœ удварнон хœзнатœм аудгœ цœстœй кœсдзысты, тырндзысты œдас œмœ œнœниз царды уагмœ.

Метапредметон:

1) сахуыр уыдзысты ахуырадон нысантœ œмœ хœстœ фидар кœнын œмœ сын сœ сœххœст кœныны мадзœлттœ агурын;

2) базондзысты, ахуырадон архœйдтытœ сœххœст кœнынмœ сœ размœ цы хœстœ œвœрын хъœуы, œмœ сын аргъ кœнын куыд хъœуы, уый;

3) œмбардзысты, ахуырадон архайды сœ къухы цы œнтыстдзинœдтœ бафтыд, кœнœ нœ бафтыд, уыдоны аххосœгтœ, œмœ сœ сœххœст кœнынœн цœуыл бакусын хъœуы, уый;

4) зондзысты, коммуникативон œмœ зонындзинœдтœ райсыны хœстœ сœххœст кœнынœн цавœр ныхасы мадзœлттœй спайда кœнын хъœудзœн, уый;

5) базонгœ уыдзысты информаци агурыны алы фœрœзтимœ: бœрœгуœттœ, дзырдуœттœ, энциклопедитœ œмœ æнд.

6) базондзысты, нысан œмœ хœстœм гœсгœ, текстœ œмбаргœ каст кœнын, дзургœ œмœ фысгœ ныхас раст рацаразын;

7) сœ бон уыдзœн диалогы архайын, искœйы хъуыдыимœ разы уœвын, œмгœртты цœстœнгасœн аргъ кœнын;

8) арœхсдзысты иумœйаг хъуыддæгты архайынмæ, хи œмœ кœрœдзийы куыст бœрœг кœнынмœ;

9) сахуыр уыдзысты сœхи œмœ се 'мбœлтты хидарыны œгъдœуттœн аргъ кœнын;

10) базондзысты, конфликттœ куыд мынœггœнгœ сты, уый œгъдœуттœ.

Предметон:

1) œмбардзысты, литературœйы фœрцы (куыд националон œмœ œппœтдунеон културœйы хай) хъахъхъœд кæй цœуынц удварны хœзнатœ œмœ традицитœ;

2) œнкъардзысты, хи рœзтœн чиныджы кœсын цы пайда у, уый; фидар кœндзœн сœ дунеœмбарынад: Райгуырœн бœстœ œмœ йœ адœм, културœ, хуымœтœг этикон œгъдœуттœ, хорздзинад œмœ хœрамдзинад, цœсгом œмœ намыс; рœздзœн сœм иудадзыг кœсыны домœн;

3) фœнддзœн сœ, цœмœй дарддœры ахуыры œнтыстджындœр уой, ома сœ иумœйаг ныхасы рœзт бœрзонддœр кœна, хъœрœй œмœ хинымœр кœсын базоной; аив, наукон, ахуырадон текстœн хуымœтœг анализ кœнын фœразой;

4) зондзысты касты алы хуызтœй (хъуыдыгœнгœ, œвзаргœ, агургœ) пайда кœнын; œмбардзысты алыхуызы тексты спецификœ, архайдзысты сœ анализы, архайджыты раконд хъуыддœгтœн аргъ кœндзысты, сœ удварны хорз кœнœ œвзœр миниуджытœ сын иртасдзысты;

5) сахуыр уыдзысты цымыдисаг литературœ œвзарын, информаци агурын;

6) базонгœ уыдзысты тексты хœрз хуымœтœг анализы хуызтимœ: уацмысы сœйраг хъуыды œмœ цœимœ баст у, уый иртасын, текст хœйттыл дих кœнын, сœргонд ын œвзарын, хуымœтœг пълан ын аразын, хи ныхœстœй йœ дзурын œмœ тексты аивгœнœн мадзœлттœ агурын;

7) арœхсдзысты тексты алы хуызтимœ кусын, агурдзысты наукон, аивадон, ахуырадон уацмысты хицœндзинœдтœ. Практикон œгъдауœй зондзысты иу-цалдœр фысгœ ныхасы хуызœй пайда кœнын (таурœгъон – хуызœгмœ гœсгœ текст саразын, тœрхœттœ – фысгœ дзуапп фарстœн, œрфыст – геройы характеристикœ). Бакаст уацмысœн аргъ скœнын.

Скъоладзаутœ сахуыр уыдзысты:

- дарддœры ахуыры кœсыны ахадындзинадœн аргъ кœнын;
- алы хуызы тексты спецификœ иртасын;

• алы хуызы ситуациты диалогы архайын;
• дзырдимæ кусын;
• уацмысы сæйраг хъуыды раст æмбаргæйæ, рæвдз кæсын;
• тексты анализы хæрз хуымæтæг мадзæлттæй пайда кæнын;
• коллективон æгъдауæй бакаст уацмысыл ныхас кæнын;
• цыбыр аннотаци аразын;
• рольтæм гæсгæ кæсын;
• прозаикон текст поэтиконæй хицæн кæнын;
• геройы удыхъæд æвдисын;
• аив литературæ, куыд аивады иу хай, зæрдæмæ хæссын;
• тексты эстетикон æмæ удварны хæзнатæ æмбарын æмæ сыл хи хъуыдытæ дзурын;
• авторы позици бæрæг кæнын æмæ героймæ хи цæстæнгас æвдисын;
• текст хи ныхæстæй аив (сфæлдыстадон хуызы) дзурын;
• уацмысы мидисмæ гæсгæ иллюстрацитæ аразын.

Ирон литературон кæсынады программæ арæзт æрцыд ног стандартты домæнтæм гæсгæ.

Ирон литературон кæсынадæн 2-4 къласты лæвæрд цæуы къуыри 1,5 сахаты (æдæппæт 34 ахуырадон къуырийы - 51 сах.)